

הרב צבי שכטר

ראש הכולל

ע"ש ר' מרדכי דוד ועדינה כ"ץ

בגדר דין לאו שבכללות

א. סנהדרין (סג.), על כולם אינו לוקה משום דהו"ל לאו שבכללות, והקשו שמה בתוס' ד"ה על כולם, והא דאמרינן בפ"ק דביצה, דמבשל גיד הנשה ביו"ט לוקה חמש, וחד מינייהו המבשל ביו"ט, לא חשבינן להו לאו שבכללות דכתיב כל מלאכת עבודה לא תעשו... דהתם מפרש טפי, דכתיב עבודה, דמשתמע כל מלאכה שהיא עבודה. ובהשגות הרמב"ן לספהמ"צ (שורש ט', דף ס"ט ע"ב בדפוס ווילנא) ג"כ הביא קו' זו, ותירץ, דכל ל"ט אבות מלאכות שם אחד להן.

ועי' תוס' מכות (יח.) ד"ה ולילקי הב', שאף הם כתבו כיסוד הרמב"ן, דלא חשבינן ליה כלאו שבכללות כשכל האיסורים הם משם אחד. ואעפ"כ לא תירצו התוס' בסנהדרין כדברי הרמב"ן הנ"ל. והמתבאר מדבריהם, שנחלקו התוס' והרמב"ן בב' נקודות: א', בגדר ענין חילוק מלאכות, אי ר"ל דמהווים שמות מוחלקים ואיסורים נפרדים כחלב ודם, או שעדיין הכל שם אחד, אלא שיש כאן חילוק לחטאות, דוגמת הדין של תמחויין מחלקין, [והאריך בזה בס' תוצאות חיים (סי' ה')], וכן שמעתי מכב' מו"ר הגרי"ד הלוי סאלאווייטשיק, הי"ו; וב', בגדר דין לאו שבכללות, שלרמב"ן, כל שיש שם כמה איסורים הכלולים בלאו אחד, שוב לא הוי דומיא דלאו דחסימה, ואין לוקין על שום אחד מהם. ואילו לתוס', ענין לאו שבכללות גדרו, כשיש לנו לאו, שלפי פשוטו בא לאסור דבר אחד, ולפי מדרשו בא לאסור דבר אחר, אף דבודאי תרווייהו אמת הן, דאחת ויבר אלקים שמים זו שמעתי עג"מ סנהדרין (לד.), ואין המקרא יוצא מידי פשוטו אמרו חכמינו, ולא אמרו שאין במקרא אלא פשוטו, וכהערת הרמב"ן בהשגותיו לספהמ"צ (שורש ב, דף כ"ז ע"א, בדפוס ווילנא), דהדרשות ודאי אמת הן, ולא נתחדש לו לרב בהגא (שבת סג.) כד הוה בר תמני סרי שנין והוה גמיר לה לכולה תלמודא אלא, שאף הפשוטו נמי הלכה הוא, ויש לנו מדרשו עם פשוטו, ואינו יוצא מידי כל אחד מהם; אך מכ"מ, בכדי ללקות בעינן שיהא האיסור דומיא דלאו דחסימה, כלומר, שיהא מפורש בקרא עפ"י פשוטו, וכל איסור הנלמד ממדרשו של מקרא, כבר אין זה דומיא דלאו דחסימה, וממילא ס"ל להתוס', דלגבי מלאכת יו"ט, א"א לחלק ולהפלות בין המלאכות ולומר דפשוטו של מקרא, קאי אהך מלאכה, ורק עפ"י מדרשו קאי נמי אאידך מלאכה, דאין זה נכון, דכל אבות המלאכות שווין הן, וכולן נכללו

בשוה בפשוטו של מקרא, ומה"ט שפיר איכא מלקות על כל המלאכות. ולתוס', זהו ביאור ענין לאו שבכללות, כלומר, איסור שג"כ נכלל בפסוק עפ"י מדרשו של המקרא, שזה כבר נידון כתושבע"פ, ואין לוקין אלא אתושב"כ¹. ואילו להרמב"ן - הגדרת ענין לאו שבכללות היינו, כשיש לאו הכולל כמה איסורים, שאז אין לוקין אף על אחד מהם, אף שכולם הם עפ"י פשוטו של אותו מקרא, ודין כולם כתושב"כ.

ב. וכ"ה בתוס' פסחים (כד.) ד"ה הא, הקשה הר"ר אליעזר ממיץ, דבאלו הן הלוקין אמר דלאו דנותר ופיגול הוה בכלל הלוקין, ואמאי, והא לאו שבכללות הוא [דמהך קרא דואם יותר מבשר המלואים ומן הלחם עד הבקר... לא יאכל כי קודש הוא דרשינן דכל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן ל"ת על אכילתו, ומבואר בסוגיא בפסחים שם, דאין לוקין אהך דרשא דר' אלעזר משום דהוי לאו שבכללות], ותירץ דלגבי נותר שמפורש בהדיא, דכתיב ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קודש הוא, לא חשיב לאו שבכללות. הרי להדיא דגדר ענין לאו שבכללות היינו - איסור שג"כ נכלל במשמעות הלאו עפ"י דרשת התושבע"פ. אבל איסור המפורש בתושב"כ לעולם א"א לדונו כלאו שבכללות.

ג. וכ"ה כוונת התוס' ספ"ק דערובין (יז:) ד"ה לאו שניתן, דלמ"ד תחומין דאורייתא [מקרא דאל יצא איש ממקומו] אין לוקין על איסור זה, אא"כ נתפוס שכ"ה פשוטו של הך מקרא. אך אם נתפוס שפשוטו של הך מקרא קאי אהוצאה, ואיסורא דתחומין רק נלמד מדרשא, אז קראוהו האמוראים בשם לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, וכוונת הענין כדברי הר"ר אליעזר ממיץ והתוס' סנהדרין הנ"ל, דאין לוקין אאי' תושבע"פ.

מלקות אהללמ"ס

ד. וכ"נ לבאר בכוונת רש"י סנהדרין (פד.) ד"ה לא יבוא, [דמבואר בגמ' ספ"ב דסנהדרין דגמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכי' אקרא, דכהן ערל ובן נכר אסורים לעבוד, ופרש"י] והיינו אזהרה מדברי קבלה בעלמא ולא לקי עלה,

1. ובתחילת הפתיחה הכוללת להפרי מגדים דן בזה בארוכה בנפק"מ שיש לדינא בין דין שהוא מתושב"כ לבין דין שהוא מתושבע"פ, והביא שם את דברי הר"ן שעל הרי"ף למס' שבת דף ע"ג (דף ל"א ע"ב בדפי הרי"ף), דאין עונשין על הללמ"ס, אלא דמפשטות דברי הר"ן שם משמע דר"ל בין לעונש מלקות ובין לעונש מיתה, וזה כבר איננו מה"ט שכתבנו [דלא הוי דומיא דלאו דחסימה], שהרי בחיובי מיתה לא בעינן שיהא האי' דומיא דלאו דחסימה, והוא כנראה מטעם אחר, וכאשר נתבאר אצלנו במק"א (בהפרדס שנה נ"ח חוברת ב', במאמרי בענין איסורא וממונא).

דאיסור שהוא מהללמ"מ, איננו בכלל תושב"כ, ואין עליו מלקות, דלא דמי ללאו דחסימה².

ה. ועיין ח"י הגר"ח על הרמב"ם (פ"י ממאכ"א הל' ט"ו) שחילק בין ד' סוגי הללמ"מ, דלפעמים יש הלכה המפרשת את הפסוק, ואחרי שנאמר ההלכה יוצא, שדבר זה נאסר מכח הפסוק. ויש הלכה המחדשת איסור מחודש בפנ"ע, ונ"מ בזה לענין מלקות, דאהלכה המפרשת שפיר לוקין, דלאחר שכבר נאמרה ההלכה חשיב כאיסור המפורש בקרא, ואילו אהלכה המחדשת, ליכא מלקות.

ו. ועיין עוד ח"י הגר"ח (פ"א מביאת מקדש הל' ט"ו), שלדעת הרמב"ם כהן שתוי יין שנכנס בין האולם ולמזבח לוקה, מפני שעבר איסורא דאורייתא, ולדעת הראב"ד - ליכא איסורא דאורייתא אלא בנכנס להיכל, ולדעת הרמב"ן בהשגותיו לספהמ"צ, כל איסור הכניסה לשתוי - אפילו בנכנס להיכל גופא, אינו אלא מדרבנן. והנה בקרא כתיב בבואכם אל אהל מועד, ומשמע עפ"י פשוטו כדברי הראב"ד, דלפנים מן המזבח - ממעלות דרבנן הוא, ולדעת הרמב"ם צ"ל עפ"י הגמרא ביומא (דף מד) דמעלות דאורייתא, והכי גמירי להו. כלומר, דמעלה זו של מן המזבח ולפנים היא הללמ"מ, וזהו דכתב הרמב"ם דין זה דלוקה על מן המזבח ולפנים בלשון יראה לי, ואע"ג דלדעת הרמב"ם הוא זה מתני' דכלים והסוגיא דיומא דמעלות דאורייתא, אלא דהו"א דאיסורן הוא מהלכה דאין בזה מלקות, לזה כתב יראה לי דיש בה גם מלקות, ומשום דההלכה באה לכללה באזהרה האמורה בתורה גבי היכל. נכלומר, דס"ל להר"ם דהך הללמ"מ היא הלכה המפרשת, ולא הלכה המחדשת]. ודברי הגר"ח האלו מתבארים עפ"י דבריו בהל' מאכ"א הנ"ל.

ועיין כס"מ ריש פ"ו מביאת מקדש שהקשה על סתירת דברי הרמב"ם אהדדי, דשמה בהל' ביאת מקדש כתב הרמב"ם שכל כהן בעל מום שנכנס מן

שיטת הרמב"ם בערל שעבד

2. וברמב"ם (פ"ו מביאת מקדש ה"ח) כתב, שערל שעבד לוקה, ודלא כרש"י. ואף שגם הרמב"ם מסכים שאין לוקין אהללמ"מ, וכאשר האריך בזה הגר"ח בחיבורו פ"י מהל' מאכ"א, מן ההכרח צ"ל דס"ל דהך הלכה היא בבחינת הלכה המפרשת, שערל דינו כזר, וכמו שדקדק לכתוב בלשונו שמה, ונתבאר הענין היטב בחוכרת סנהדרי קטנה (ניסן תשל"ג). ועיין תשו' כתב סופר (חאו"ח סי' ס"ח וע"ז) שדן בענין מעביר ד"א ברה"ר ביו"ט, אי אית בי' איסורא דאורייתא א"ל, כיון דבשבת גופא אינה רק הללמ"ס, ואולי תלוי בהנ"ל, אי הך הלכתא גמירי לה היא בבחינת הלכה המפרשת או בבחינת הלכה המחדשת.

המזבח ולפנים לוקה, ואילו בפיי"ט מסנהדרין ה"ד כתב [במנין הלאוויין שלוקין עליהם], אות כ"ז, כהן שנכנס להיכל שלא בשעת העבודה; כ"ח, בעל מום שנכנס לשם; כ"ט, שתוי שנכנס לשם; כלומר, להיכל³. ומשמע, דבנכנס מן המזבח ולפנים, שלא ילקה.

שיטת הרמב"ם בשתוי שעבד

3. ואגב ראוי להעיר, ששם בהל' סנהדרין מנה הרמב"ם כשני לאוין נפרדים, סי' כ"ח, בעל מום שנכנס לשם, וסי' ל', בע"מ ששימש; ואילו לענין פרועי ראש ושתוי יין רק מנה לאו אחד, סי' כ"ט, שתוי שנכנס לשם, וסי' ל"ג, כהן שנכנס למקדש פרוע ראש. ואילו בשתוי שעבד ופרוע ראש שעבד לא מנה לאו בפני"ע, שאיסור העבודה לשתוי יין ולפרועי ראש נכלל הוא בלאו דכניסה. וכן מתבאר נמי מדברי הרמב"ם בהל' ביאת מקדש, דבריש פ"ו כתב, כל כהן שיש בו מום... לא יכנס למקדש... שנאמר אל הפרוכת לא יבוא... ואם עבר ונכנס לוקה, אע"פ שלא עבד. ואם עבד במקדש... לוקה אף על העבודה שנאמר אשר יהיה בו מום לא יקרב, מפי השמועה למדו שאזהרה זו שלא יקרב לעבודה. הרי שבבע"מ מנה הרמב"ם שני לאוין נפרדים, האחד - לנכנס להיכל, והשני - לעובד. ואילו לענין שתוי יין כתב הרמב"ם בפ"א שמה הל' ט"ז, ודין הנכנס ככה מן המזבח ולפנים, ודין היוצא משם, אחד הוא. וכן ביאר הרמב"ם בכוונת הספרא [שהביא שמה הראב"ד] - שעשה את היציאה כביאה. ועיי"ש בחי' הגר"ח, דלדעת הרמב"ם שיש אי' דאורייתא אף אכניסה לחוד, ובכל ביאות דעלמא הרי קיי"ל דלא מיחשבא ביאה רק אם נכנס כדרך ביאה, וממילא בשתוי יין דכתיב שם לשון ביאה, הו"א דאם שתה בפנים ויצא שיפטר, דאין כאן מעשה ביאה לפנים כשהוא שתוי, וזהו דילפינן דעשה יציאה כביאה, דבכה"ג נמי חייב. אבל לדעת הרמב"ן, דליכא בכלל איסור דאורייתא בשתוי שנכנס להיכל, וכל איסורו הוא איסור עבודה, א"כ הא לא שייך בכלל הך דינא דכדרך ביאה, וקשה א"כ למה לן ריבויא דיציאה כביאה. ועיי"ש בחי' הגר"ח מש"כ בזה. וכאמת, גם על הרמב"ם ג"כ קשה כזה, שהרי בהט"ז שם כשהביא להך דינא דעשה את היציאה כביאה, סיים לומר, וכן אם עבד ביציאתו חייב מיתה. ובפשוטו תמוהים הדברים, דלשם מה הוסיף הרמב"ם לכתוב כזה, ומאי קמ"ל בזה, דהלא גבי איסור העבודה פשיטא דאין הבדל בין יציאה לביאה, אלא רק בנוגע לאיסור הכניסה בשכרות, וכקושיית הגר"ח בחי' אליכא דרמב"ן. ולפי דרכנו נראה לומר בדעת הרמב"ם דבשתוי יין ופרועי ראש דליכא ב' איסורים נפרדים, הכל נכלל בחדא איסורא - דכניסה למקדש דרך ניוול, אלא דב' סוגים יש בכניסה למקדש: כניסה פשוטה, וכניסה של עבודה. ועל הכניסה הפשוטה ליכא מיתה ביד"ש ועל הכניסה של עבודה איכא אף מיתה ביד"ש, אך אין שם האיסור בזה בתורת עבודה בדרך ניוול, אלא בתורת כניסה (שיש בה עבודה) דרך ניוול. [ונפק"מ טובא איכא בזה לנכנס בשכרות להיכל במזיד, ואח"כ עבד שם עבודה בשוגג, שאילו הי' גדר האיסור המחייב במיתה ביד"ש בתורת איסור עבודה, הרי זה שעבד בשוגג לא יתחייב מיתה ביד"ש. אך מאחר דס"ל להרמב"ם דגדר איסור בזה הוא איסור כניסה, ועל הכניסה - הרי היה מזיד, ואין העבודה אלא כתנאי בכניסה, להשלימה ולאשוויה ככניסה שיש בה עבודה, ועל זה לא איכפת לן אם היה שוגג, מאחר שעכ"פ מזיד היה בשעת הכניסה, שפיר יתחייב מיתה ביד"ש אפי' יעבוד אח"כ בשוגג]. ולהכי ס"ל להרמב"ם דבעינן למילף דעשה את היציאה כביאה אף לענין זה - לחייב את הכהן מיתה ביד"ש בעבד עבודה דרך יציאתו באופן ששתה יין כשהיה כבר בפנים. דהמחייב מיתה בשתוי שעבד הוא לא עצם העבודה, אלא הכניסה שיש בה עבודה, ובעינן למילף שאף ביציאה נמי דינו כביאה. ועפ"י יסוד זה נראה ליישב עוד כמה דקדוקים ברמב"ם: חדא, דבהל' ט"ו שמה כתב הרמב"ם, יראה

ועל פי דברי הגר"ח הנ"ל נראה ליישב בפשיטות, דשם הלאו דאורייתא המפורש בתושב"כ הוא - בע"מ שנכנס להיכל, דהכי כתיב בקרא - כבואכם אל אהל מועד, אלא שמכח הללמ"מ [דהכי גמירי להו] שמבחינת הלכה המפרשת

לי שכל כהן... אם נכנס מן המזבח ולפנים והוא שתוי יין ... אע"פ שלא עבד עבודה, הרי זה לוקה. וכבר עמד על לשון זה בחי' הגר"ח דלדעת הרמב"ם, דזהו דין המשנה דריש מס' כלים וסוגיית הגמרא דיומא דמעלות דאורייתא, וא"כ, דהוי זה איסור דאורייתא, מ"ט כתבו הרמב"ם בלשון כזה - שיראה לי שלוקה. ועיי"ש מש"כ בזה [והבאנו דבריו בפנים, אות וא"ו]. ולפי דרכנו ניחא טובא, דשני איסורים נכללו כאן בפסוק אחד, כניסה פשוטה בשכרות, וכניסה שיש בה עבודה בשכרות, ואין עונש מיתה ביד"ש אלא על סוג הכניסה הב', והי' מקום לטעון ולומר, שזהו עיקרו של איסור הכניסה בשכרות - בכניסה שיש בה עבודה, וכניסה פשוטה, אף דאסירא מדאורייתא, הואיל ואין בה עונש מיתה ביד"ש, הו"א שתדון כלאו טפל, לומר שאין לוקין עליו, [שכן ייסד רבנו בשיטת הרמב"ם בספהמ"צ (שורש ט), שזהו גדר הענין דאין לוקין על לאו שבכללות, שאין לוקין אלא על עיקר הלאו]. קמ"ל הרמב"ם במש"כ - יראה לי שלוקה, דאף על כניסה בלי עבודה נמי עובר אעיקרו של הלאו. וכן ניחא נמי לפי"ד לשונו של הראב"ד התמוה בהשגתו שמה להל' ט"ו, שנחלק על הרמב"ם במש"כ שיש אי' דאורייתא שלא ליכנס שתוי יין בין האולם ולמזבח, ואיהו ס"ל דאין בזה אלא איסורא דרבנן, וסיים וכתב, אבל לפנים מן המזבח - מעלות דרבנן הם, ואין בהן מלקות ולא מיתה. וכוונתו סתומה במש"כ ולא מיתה, דהלא אף הרמב"ם נמי ס"ל דליכא מיתה בכניסה לחוד, ואפילו נכנס להיכל - אם לא עבד עבודה, ואין עונש מיתה ביד"ש אלא בשתוי שעבד, ולזה גם הראב"ד מסכים, וא"כ מאי האי דקאמר דבין האולם ולמזבח ליכא מיתה הלא בכניסה בלי עבודה - גם הרמב"ם לא קאמר שיש מיתה, ועם עבודה - גם הראב"ד מסכים שיש מיתה, ומה ר"ל בהשגתו זו. אכן לפי"ד ניחא, שאף הראב"ד הבין היטב בכוונת הרמב"ם, דשתוי שעבד שחיי"מ הוא לא בתורת איסור עבודה אלא בתורת איסור הכניסה, שעל כניסה בשכרות שיש בה עבודה בא העונש של מיתה ביד"ש, ועל זה שפיר השיג הראב"ד וטען, דעל כניסה בשכרות בין האולם ולמזבח ליכא לא מלקות ולא מיתה. ועפ"י הדברים האלה יש להבין עוד נקודה נוספת בשיטת הרמב"ם בזה, שבתחילת הט"ו כתב, שכל כהן הכשר לעבודה אם נכנס מן המזבח ולפנים והוא שתוי יין... הרי זה לוקה, הואיל והוא ראוי לעבודה ונכנס וכו'. שאם הי' השתוי גם בעל מום, אשר בין כה וכה איננו כשר לעבודה, שלא ילקה משום שתוי שנכנס להיכל. ואילו ברפ"ו מביאת מקדש, בהביאו דיני בעל מום שנכנס להיכל - לא התנה כזה, שדוקא כהן הכשר לעבודה והוא בע"מ לוקה משום איסור בע"מ שנכנס, ועל"ה גדר ההבדל ביניהם. וכן מתבאר נמי שיש עוד הבדל ביניהם, דבהל' ט"ו הנ"ל - לענין שתוי שנכנס - כתב הרמב"ם שלוקה, הואיל ... ונכנס בשעת העבודה מנוול ככה וכו'. ואילו בריש פ"ו, לענין בע"מ שנכנס מן המזבח ולפנים, לא התנה כן - שיהא איסור זה נוהג דוקא בשעת העבודה. ולפי דברינו הי' נראה לחלק ביניהם ולומר, דדוקא בשתוי יין ופ"ו, דב' האיסורים [דכניסה ודעבודה] כלולים ביחד בלאו אחד, הוא דס"ל להרמב"ם שיש קשר ביניהם ואינו עובר באיסור הכניסה אלא ככהן הראוי לעבודה, ובכנס בזמן העבודה. אבל כבע"מ, שיש ב' לאוין נפרדים, הא' לכניסה, והשני - לעבודה, ואין קשר ביניהם, בכדי לעבור באיסור הכניסה לא בענין לא שעת עבודה, וגם לא כהן הראוי לעבודה, דענין איסור העבודה וענין אי' הכניסה אינם תלויים זב"ז כלל וכלל. נכל זה ביאר רבנו, הי"ו, כשיעוריו בלמדנו מס' סנהדרין].

[בנגוד להללמ"מ המחדשת] אמרינן, דאף על המקום שבין האולם ולמזבח נמי מוזהר מכח לאו זה, שדין קדושת מקום זה כדין קדושת מקום ההיכל - לענין אי' כניסה זה. ופרט זה פירש הרמב"ם בהל' ביאת מקדש. ואילו בהל' סנהדרין כתב את שם הלאו העיקרי המפורש להדיא בתושב"כ, דשמה בהל' סנהדרין - בדיני מלקות קמיירי, ולמלקות בעינן שיהא האיסור מפורש בתושב"כ, וכמש"כ⁴.

בגדר דין פריעת המילה

ז. ועיי' יבמות (עא:) דלא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו, שנאמר בעת ההיא אמר ד' אל יהושע וכו' ושוב מול את בניי שנית, והקשו שמה בתוס' ד"ה לא, וא"ת אם לא ניתנה פריעה עד יהושע... הא כתיב אלה המצוות, שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. וי"ל דהללמ"מ היא, ויהושע אסמכי' אקרא. והעיר בזה רבנו הגרי"ד הלוי סאלאוויטשיק שליט"א, שיש להסתפק בגדר הך הלל"מ, אם היא בבחינת הלכה המחדשת, שנוסף על ענין המילה בעינן נמי פריעה - כענין נוסף בפנ"ע; או שהיא בבחינת הלכה המפרשת, שההללמ"מ גילתה לנו להבין פירושא דקרא דימול בשר ערלתו, דלא ר"ל שיחתוך, אלא ר"ל שיגלה את העטרה, אשר מה"ט בעינן לפריעה, בכדי שתהא העטרה מגולה. והיינו ספקו של החת"ס בתשובותיו (חיו"ד סי' רמ"ח ורמ"ט) במוהל שהניח ציצין המעכבין את הפריעה, ובא אח"כ להסירם, אם מברך כעת בנוסח של על המילה, או בנוסח של על הפריעה, ועפ"י פשוטו נראה שהדבר תלוי בספק הנ"ל בגדר הך הללמ"מ. עכת"ד רבנו, ישלח לו ד' רפואה שלמה מן השמים.

4. כן תירץ תלמידי יקירי הבחור השנון ד' שלמה גאלדבערג, הי"ו.